DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

2024-2025 Güz Yarıyılı

Sanat ve Tasarım Yüksek Lisans

RSA 5039 Sanatta Yaratıcı Süreç

Tartışma Yazısı

Dijital Sanat Üretiminde Postmodern Özgünlük ve Yaratım Süreci

Caner Ege Canpolat

2024780013

Giriş

Sanatın postmodern döneme geçişi, geleneksel özgünlük kavramını köklü bir şekilde sorgulamaya açmıştır. Özgünlük, modernizm için estetik ve yaratıcı bir kriter olarak büyük önem taşırken, postmodernizm bu kavramı ironik bir yaklaşımla ele almış, hatta çoğu zaman anlamsızlaştırmıştır. Roland Barthes'ın *(1968: 3)* "Yazarın Ölümü" adlı denemesinde ortaya koyduğu gibi, bir sanat eserinin anlamı artık yaratıcı bir otoritenin tekelinde değildir; aksine, izleyici veya okuyucunun çoklu yorumlarıyla şekillenir. Bu bağlamda özgünlük, dijital sanat alanında üretimin sınırlarını ve anlamını yeniden tanımlayan bir meydan okuma haline gelmiştir. Aynı zamanda dijital teknolojilerin sanat üretim süreçlerine entegrasyonu, yaratım sürecini daha karmaşık ve çok katmanlı bir hale getirmiştir. Yapay zeka ve üretken algoritmalar gibi araçlar, sanatçının rolünü yalnızca bir üretici değil, aynı zamanda bir düzenleyici ve hatta bir arabulucu olarak yeniden tanımlamaktadır. Bu teknolojik yenilikler, sanatta özgünlüğün ölçütlerini genişletmekte ve eserlerin hem içerik hem de form açısından yeni anlatı biçimlerine kapı aralamaktadır. Ancak, postmodernizmin getirdiği çoğulculuk ve röprödüksiyon, dijital sanatı hem özgürleştiren hem de zorlayan bir bağlama yerleştirir. Kuspit'in, *"röprodüksiyon ikili bir kısırlaştırmadır: Hem sanat eserini hem de ona ilişkin bilinci, genel anlamda bilinci, kısırlaştırır." (Kuspit, D. 2004: 25),* ifadesindeki postmodern eserlerin sık sık yüzeyde kaldığı ve anlamdan yoksun olduğu iddiası ile, dijital sanatın duygusal ve entelektüel derinlik barındıran eserler üretip üretemeyeceği tartışmasını da tetikler.

Bu yazı, dijital sanatın özgünlüğünü ve eser üretimi sürecini, postmodernizmin getirdiği bu zorluklar ışığında incelemeyi amaçlamaktadır. Barthes, Danto ve Kuspit gibi teorisyenlerin düşünceleri, dijital sanatın gelecekteki yönelimlerini anlamak için temel bir çerçeve sunacaktır. Özgünlüğün dijital sanat üretimi sürecinde gerçekten yitirildiği mi, yoksa sadece farklı bir biçimde yeniden mi tanımlandığı sorusu, bu tartışmanın merkezinde yer almaktadır.

1. Özgünlük Kavramının Evrimi

Danto, "Sanatın Sonundan Sonra" adlı kitabında Alman sanat tarihçisi Hans Belting'in "Sanat Tarihinin Sonu" isimli kitabında "Sanat Çağından Önce" bölümündeki tavrından bahsederken şöyle bir cümle kurar;

> *"Ama Belting sanatın başlangıcından önceki sanat fikriyle ortaya çıkmış olduğuna göre sanat çağından çıkıp kesin biçimi ve yapısı henüz kavranmamış başka bir düzleme geçiyormuşuz gibi düşünebilir, sanatın sonundan sonraki sanat üzerine kafa yorabiliriz." (Danto, A. C. 2014: 25)*

Hans Belting'in Arthur C. Danto tarafından özetlenen bu yaklaşımı postmodern döneme ve dijital sanat üretimine olan bakışa da oldukça şeffaf bir perspektif sunar. Sanatın özgünlük arayışı, postmodernizmle birlikte yeni bir "düzleme" taşınmıştır ve günümüzde bu düzlem çoğulcu ve eklektik bir "ağ" haline gelmiştir. Bu ağın içindeki özgünlüğü tanımlayabilmek için üreticinin tanımsızlığını iyi anlamak gerekir çünkü sanatçı veya eser sahibinin postmodern dönem ve dijital sanat tartışmalarında geldiği noktadaki konumu bulanıktır. Roland Barthes'a göre *(1968: 4)*, bir sanat eserini yaratıcısının kimliğinden bağımsız ele almak, eserin yorumlanabilirliğini artırır ve izleyiciyi metinlerin ya da sanat eserlerinin anlamını oluşturan asıl aktör haline getirir. Barthes, özgünlük yerine "çoğul anlamların" önceliklendirildiği bir anlayış önerir. *"Metin hiçbiri özgün olmayan çeşitli yazı biçimlerinin boğuştuğu ve iç içe geçtiği çok boyutlu bir mekandır, binlerce kültürel mihraktan etkilenen bir alıntılar dokusudur." (Barthes, R. 1968: 4)*. Bu düşünce, dijital sanatın doğasına doğrudan etki eder; zira dijital eserler, genellikle kolektif katkılarla ve çoğaltılabilir medya araçlarıyla üretilir ve tüketilir.

> *"…yazar [écrivain] daima önceden gelen, asla özgün olmayan bir jesti taklit edebilir yalnızca; onun yegâne gücü tek bir yazı biçimine yaslanmamak için çeşitli yazı biçimlerini karıştırmak ve çarpıştırmakta yatar; eğer yazar kendini ifade etmek istiyorsa en azından şunu bilmelidir: "Tercüme" ettiğini iddia ettiği içsel "şey"in kendisi sözcüklerin yalnızca diğer sözcükler tarafından açıklandığı, sonsuza dek uzayan hazır bir sözlüktür." (Barthes, R. 1968: 5)*

Barthes'ın geleneksel edebiyata karşı olan bu düşünceleri, günümüzde internet ve dijital medya döneminde de aynı eklektik yapıda kendini tekrar eder ve tekrar anlamlanır. Postmodern dönemde sanatçının rolü, üretici veya otorite olmaktan çok bir "küratör" ya da

"düzenleyici" haline gelmiştir. Bu noktada postmodern sanatı ve özellikle dijital üretimleri yeni bir perspektifte ve düzlemde, çoğulcu bir yapıda değerlendirme gerekliliğinin dönüşümü başlar. Andy Warhol'un serigrafi tekniğiyle ürettiği eserler, bu dönüşümün klasik örneklerindendir. Örneğin, *Brillo Soap Pads* gibi eserler, seri üretim estetiğiyle özgünlük kavramını sorgular ve sanatçının eserin fiziksel üretim sürecinden çekilerek konsept üzerine odaklanmasını sağlar. Warhol, bireysel dokunuşlarını silerek özgünlükten uzaklaşmış gibi görünse de, eserlerin genel anlamda kendi sanatçı kimliğini taşıyan bir stile sahip olması, postmodern özgünlüğün çelişkili yapısını gözler önüne serer. Postmodernizm, intihal ve alıntı yapma eylemlerini yaratıcı bir strateji olarak görür. Örneğin, Marcel Duchamp'ın "ready-made" eserleri, seri üretim nesnelerini sanata dönüştürerek "özgünlük" kavramını ironik bir şekilde yeniden yorumlar. Barthes'ın *(1968: 5)* teorileri, bu tür alıntıların eserlerin anlamını zenginleştiren araçlar olduğunu savunur. Aynı şekilde, dijital sanatçılar da bu yaklaşımı benimseyerek var olan içerikleri alıp farklı bağlamlarda yeniden kullanır. Bu, dijital sanatın reprodüksiyona dayalı doğasıyla birleştiğinde, her kopyanın kendi içinde yeni bir anlam taşıdığı bir yaratım sürecini doğurur. *"Postmodern eserlerde orijinal ve kopya arasındaki fark bulanıklaşmıştır." (Baudrillard, J. 1981: 145)*. Dijital sanat ve dijital sanatçının, bu çerçevede bulanıklığı artar. Örneğin, yapay zeka destekli üretken (generative) sanat platformları, belirli bir algoritmanın tekrar tekrar kullanılmasıyla özgünlükten çok otomasyon, rastgelelik, yorum ve girdi çeşitliliğine odaklanır. *"Ancak modern yaratıcılık teorisi, yaratım sürecinin duygusal ve bireysel bir süreç olduğu kadar entelektüel ve sosyal bir süreç olduğunu da savunur." (Kuspit, D. 2005: 4)*. Postmodernizmin özgünlük anlayışı, dijital sanatın yaratım süreçlerini doğrudan etkilemiş ve sanatçının rolünü yeniden tanımlamıştır. Klasik yani bireysel özgünlükten çok; çoğaltma, yeniden bağlamlandırma ve kolektif yaratım üzerinden anlam kazanımı daha belirgin bir hal alır. Bu dönüşüm, özgünlüğü bir sınırdan ziyade bir olasılıklar alanı haline getirmiştir.

2. Dijital Sanatta Yaratım Süreci

Dijital sanat, yaratıcı süreçleri yeniden şekillendiren bir araç ekosistemine dayanır. Yapay zeka (AI) ve üretken algoritmalar, sanatçıların hayal gücünü aşarak kendi kendine "öğrenen" ve bağımsız üretimler gerçekleştiren sistemler oluşturmuştur. Çeşitli toplu girdiler üzerine tanımlanmış yapay öğrenme biçimlerinde ve büyük dil modellerinde (LLM)

kullanılan algoritmalar gibi çeşitli araçlar ortaya çıkmaya devam etmekte bu sayede potansiyel medyumlar her geçen gün artmaktadır. Böylelikle erişimi de kolaylaşan medyumlar birçok farklı alanda ve kitlede kullanımını artırmaktadır. Bu durum, özgünlük algısının değişerek sanatçıların rolünü yaratıcıdan çok bir aracıya veya düzenleyiciye dönüştürmesinde büyük rol oynar. Örneğin, YZ destekli görsel üretimi algoritmaları olan *DeepDream* veya *RunwayML*, sanatçılara geniş bir yaratıcı alan sunar. Bu araçlar, görselleri yeniden yorumlamak veya tamamen yeni estetik tarzlar geliştirmek için karmaşık algoritmalar kullanır. Ancak bu süreçte, ortaya çıkan eserlerin özgünlüğü sanatçıya mı, algoritmaya mı atfedilmelidir? Bu soru, postmodern sanat teorileriyle doğrudan ilişkilidir. Yapay zeka üretken sanatının bir diğer önemli özelliği, çoklu varyasyonlar üretme yeteneğidir. Bu, sanatçıların bireysel bir imgeler kümesi üzerinde algoritmalarla yaratılan farklı versiyonlarla estetik çeşitlilik oluşturmasına olanak tanır. Tekrar eden motiflerin, tıpkı üretken sanat projelerinde olduğu gibi, hem bireysel hem de kolektif anlamlar taşıması mümkündür. Bu, Warhol'un *Brillo Soap Pads* ve Duchamp'ın *ready-made* eserlerinde olduğu gibi, sanatın sadece tek bir özgün formdan çok daha fazlasını ifade etmesine olanak tanır, çünkü her varyasyon farklı bir bağlamda değerlendirilebilir ve varyasyonların üretim kolaylığı, sanatçının üretilene atfettiği anlamı dönüştürür. Örneğin geleneksel olarak boyanan tek bir tuval yerine artık onlarca olasılık arasından en iyisi seçilebilir bir üretim süreci hakimdir.

> *"Bilgisayar, şans faktörünün daha fazla keşfedilmesine ve böylece geleneksel sanatın şimdiye kadar yarattığından, hatta izin verdiğinden ve hatta düşündüğünden daha karmaşık estetik "permütasyonların" -aynı unsurların farklı kombinasyonlarının- yaratılmasına olanak tanıyarak yaratıcılığı muazzam ölçüde genişletmiştir. Ayrıca bize daha önce hiç var olmamış, daha verimli bir sanat üretim aracı sağlamıştır." (Kuspit, D. 2005: 5)*

Donald Kuspit'in eleştirileri, postmodern sanatın genellikle yüzeysellik ve anlam eksikliği ile ilişkilendirilmesine odaklanır. Kuspit'e *(2004: 26)* göre, postmodernizmde sanat, estetik derinlikten yoksun, yüzeysel imgeler üreten bir noktaya gelmiştir. Dijital sanat, genellikle teknolojinin sunduğu hızlı üretim olanaklarıyla estetik anlamda daha az derinlik barındıran işler ortaya koymaktadır gibi görünebilir. Donald Kuspit sıklıkla, postmodern sanatın ve dijital sanatın yüzeysel imgeler ürettiğini ve bu nedenle izleyiciyi derin bir duygusal bağ kurmaktan alıkoyduğunu savunur. Dijital araçlarla üretilen eserlerin genellikle hiper-realist ya da tamamen soyut formlar üzerine inşa edilmesi, onların duygusal rezonansını

azaltabileceği gibi, duygusal derinliği başka şekillerde yeniden inşa etmeyi de başarabilir. Örneğin, Mario Klingemann'ın üretken yapay zeka eserleri, izleyiciyi hem estetik hem de kavramsal olarak etkileyerek Kuspit'in eleştirilerinin ötesine geçer. Jean Baudrillard'ın *Simülakrlar ve Simülasyon* adlı kitabında belirttiği gibi, dijital sanat, simülasyonlarla anlam yaratarak yüzeysellikten kurtulabilir (1994: 6-7). Örneğin, Luigi Serafini'nin *Codex Seraphinianus* adlı eseri, tamamen hayali bir evren sunarak anlamın izleyicinin yorumuna bağlı olduğu bir estetik deneyim yaratır. Bu, dijital sanatın anlam oluşturma kapasitesini artırmakla birlikte Kuspit'in eleştirilerini çürütmeye yönelik bir örnek oluşturabilir. Dijital araçlar, diğer sanatsal medyumlar gibi, sanat yaratım sürecinde hem yüzeysellik hem de derinlik arasında bir denge kurma potansiyeline sahiptir. YZ ve üretken sanat, bu potansiyeliyle geleneksel sanat anlayışını dönüştürerek özgünlük, estetik ve anlam kavramlarını yeniden şekillendirmesi bakımından değerlendirilebilir.

> *"Dijital sanatın en önemli yönü, yaratıcı eylemi -yaratıcı işleyişi ya da yaratım sürecini- sanat tarihinde, hatta herhangi bir sanat türünde daha önce hiç olmadığı kadar belirgin bir şekilde ortaya koymasıdır." (Kuspit, D. 2005: 3)*

Kuspit'in eleştirileri dijital sanatın sınırlarını anlamak için önemli bir tartışma zeminidir.

3. Postmodern Zorluklar

Arthur C. Danto *(1997: 26)*, sanat tarihinin büyük anlatılarının sona erdiğini ve sanatın artık bir "post-tarihsel" döneme girdiğini öne sürer. Ona göre sanat, modernizmin kendi özünü tanımlama çabalarıyla bir tür doruk noktasına ulaşmış ve bu süreç, sanatın kendi doğasını sorgulamasıyla sona ermiştir. Danto *(1997: 166)*, Duchamp'ın *ready-made* eserlerini ve Warhol'un *Brillo Boxes* çalışmalarını, sanatın kendi tanımını ortadan kaldıran dönüm noktaları olarak görür. Bu eserler, sanatın ilerleyici ve tanımlayıcı bir sürecin ötesine geçtiğini ve artık bir üslup veya akım içinde sınırlanamayacağını göstermiştir. Dijital sanat bu açıklama üzerinden değerlendirildiğinde post-tarihsel sanatın bir uzantısı olarak düşünülebilir. Dijital araçlar ve yapay zeka gibi yeni teknolojiler, sanatçılara geniş bir yaratıcı özgürlük sağlar ve bu durum, Danto'nun "bir yön diğerinden daha iyi değildir" anlayışına paralel olarak, dijital sanatın çoğulcu ve sınırsız doğasını güçlendirir. Ancak bu çoğulculuk sanatın tarihsel bağlamda bir yön veya anlam kaybettiği eleştirisini beraberinde getirir. Dijital sanat, bu

eleştirilere rağmen, teknolojiyi bir ifade biçimi olarak kullanarak yeni bir estetik dil yaratma potansiyeli sunar.

> *"Dijital mimari, dijital resim ve dijital heykel -hepsi de bilgisayarın "köklü" algoritmalarını kullanarak dijital çizim yapmaya dayanıyor- beklenmedik ve hala tam olarak keşfedilmemiş yaratıcı, estetik ve vizyoner potansiyele sahip yeni sanat biçimleridir." (Kuspit, D. 2005: 6)*

Donald Kuspit "Sanatın Sonu" kitabında postmodernizmde estetik ve duygusal derinliğin yerini yüzeyselliğe bıraktığını savunur. Ona göre, postmodern sanatın birçok örneği insani deneyimden uzak, yalnızca görsel etkileyicilik üzerine kurulu eserlerdir *(Kuspit, D. 2004: 17-30)*. Bu, geleneksel estetik anlayışla dijital sanat arasındaki çatışmayı açıkça gösterir. Kuspit'in "Yeni Eski Usta" kavramı, bu çatışmaya bir çözüm önerisi sunabilir. Geleneksel sanatın insani derinliği ve duygusal boyutlarının korunmasını savunan Kuspit, dijital sanatın teknolojik yeniliklerinin potansiyelinin ve henüz daha keşif aşamasında bir medyum olduğunu da açıkça belirtir.

Bununla birlikte, dijital sanat, geleneksel eleştirilerin ötesine geçebilecek örnekler de sunmaktadır. Örneğin, Mario Klingemann'ın yapay zeka destekli eserleri, hem estetik hem de kavramsal derinlik barındırarak Kuspit'in eleştirilerine meydan okur. Bu eserler, geleneksel anlamda kabul görmüş bir hikaye anlatımı veya görsel estetik sunmasa da, izleyicinin aktif katılımıyla anlam kazanan bir deneyim yaratır. Bu sebeple dijital sanat, bir yandan teknolojik yeniliklerle estetik deneyimi yeniden tanımlarken, diğer yandan geleneksel sanatın derinlik ve duygusallık arayışını sürdürme potansiyeline sahip olabilir. Tüm bu tartışmaların arasında dijital sanat, hem postmodern tartışmaların bir yansıması hem de sanatın evriminin bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Postmodernizm ve dijitalleşme, özgünlük kavramını yeniden düşünmemizi gerektirmektedir. Barthes'ın "Yazarın Ölümü" tezi, özgünlüğü yazarın otoritesinden kurtararak anlamın izleyiciye devredilmesi gerektiğini savunmuştu. Dijital sanat, bu bakışı bir adım öteye taşıyarak üretim sürecinde yapay zekâ ve algoritmalar gibi araçları kullanır ve bu

araçlar, sanatçının yaratıcı kontrolünü sınırlandırsa da, kolektif bir estetik deneyimi teşvik ederek özgünlüğü bireysel bir özellikten çok, etkileşim ve yorumlama sürecine dayalı bir olgu haline getirmektedir. Postmodern dönemde alıntılama ve yeniden bağlamlandırma, dijital sanatın temel unsurlarından biri haline gelmesi özgünlüğün yitirildiği eleştirilerini beraberinde getirse de, özgünlüğün bu tartışma ve tanımlamalar bağlamında sadece yeniden tanımlandığını öne sürebiliriz. Özgünlük, artık bir sanatçının bireysel dokunuşlarından ziyade, teknolojinin sağladığı sonsuz permütasyonlar, varyasyonlar ve izleyicinin bu varyasyonlardan çıkardığı anlamlarla tanımlanmaktadır. Dijital sanat, postmodernizmin çoğulculuk anlayışını benimseyerek özgünlük için yeni bir alan açar. Danto'nun sanatın artık herhangi bir tarihsel ilerleme veya büyük anlatıya bağlı olmadığı düşüncesi ile değerlendirildiğinde bile dijital sanat üretimleri, bu post-tarihsel dönemde farklı üslupları ve disiplinleri birleştirerek yeni bir özgünlük düzlemi yaratmaktadır ve yapay zeka ve üretken sanat projeleri, dijital sanatın bu potansiyelini gözler önüne açıkça sermektedir.

> *"Dijital sanatta daha fazla özgürlük imkanı vardır –yani, "zihinsel unsurlar" mimarlık, resim ve heykelden "(daha) özgür bir şekilde çeşitli kombinasyonlara dahil edilebilir" ve dolayısıyla manipüle edilebilir." (Kuspit, D. 2005, s.)*

Algoritmaların üretkenliği, bireysel yaratıcı dokunuşlarla birleşerek, hem estetik hem de kavramsal derinliği barındıran eserler ortaya koyabilme potansiyeline sahiptir. Vera Molnár, Mario Klingemann, Candaş Şişman gibi disiplinlerarası sanatçılar, Kuspit'in postmodern yüzeyselliğiyle ilgili eleştirilerine meydan okuyup, dijital sanata bakışını olumlayarak teknolojiyi hem bir araç hem de bir ifade biçimi olarak kullanıyorlar.

Dijital çağda özgünlük, kaybedilmiş bir değer olmaktan ziyade, farklı bir bağlamda yeniden tanımlanır. Dijital sanat, postmodernizmin çoğulculuk anlayışını hem bir meydan okuma hem de bir fırsat olarak görerek, yeni anlatılar ve estetik deneyimler sunar. Özgünlük artık bir bireyin yaratıcılığıyla sınırlı değil; kolektif bir üretim ve tüketim sürecinde, teknolojik araçlarla yeniden inşa edilen bir kavram olarak varlığını gösterir. Bu bağlamda, dijital sanat, sanat tarihinin sonraki evrimlerinde özgünlük için yeni alanlar yaratmaya devam edecektir.

Kaynakça

Baudrillad, Jean (1982), Simülakrlar ve Simülasyon, (çev. Oğuz Adanır), Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Kuspit, Donald (2004). Sanatın Sonu, (çev. Yasemin Tezgiden), Metis Yayıncılık, İstanbul.

Kuspit, Donald (2005). The Matrix of Sensations, Artnet.

Barthes, Roland (1967). Yazarın Ölümü, (çev. Oğuz Tecimen), Notos.

Danto, Arthur C. (1997). Sanatın Sonundan Sonra: Çağdaş Sanat ve Tarihin Sınır Çizgisi, (çev. Zeynep Demirsü), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Blond, Simon Jonathan (2017). The Problem of Originality in Postmodern Art: A Historical Argument, Yayımlanmamış doktora tezi, The University of Western Australia, Perth.